

**DAVLAT BUDJETI DAROMADLARINI SHAKLLANTIRISHDA
SOLIQLARNING TUTGAN O‘RNI VA AHAMIYATI****Ilmiy rahbar: Rafieva Zarina Xusanovna***Investitsiya va innovatsiyalar kafedrasida assistenti**zrofiyeva@gmail.com***Ismatullayev Ma'rufjon Farhod o'g'li***Talaba: Samarqand Iqtisodiyot va servis instituti Buxgalteya hisobi fakulteti BT 123**ismatullayevmarufjon8@gmail.com*

Annotatsiya. *Maqola davlat budjeti daromadlarini shakllantirishda soliqlarning tutgan o‘rni va ahamiyatini tahlil qiladi. Davlat budjeti iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlash, ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirish va infratuzilmani rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi. Soliqlar davlat budjetining asosiy daromad manbai bo‘lib, ularning samarali yig‘ilishi va taqsimlanishi davlatning iqtisodiy siyosatini amalga oshirishda muhim ahamiyatga ega. Maqolada soliqlar turli xil ijtimoiy va iqtisodiy vazifalarni bajarishda qanday xizmat qilishi, shuningdek, ularning davlat budjetini shakllantirishdagi o‘rni ko‘rsatib beriladi. Bunda, soliqlarning adolatli va samarali yig‘ilishi, davlat xizmatlarini taqdim etish va ijtimoiy tenglikni ta‘minlashdagi roli alohida e‘tiborga olinadi.*

Kalit so‘zlar: *Davlat budjeti, Daromadlar, Soliqlar, Iqtisodiy barqarorlik, Ijtimoiy dasturlar, Infratuzilma, Soliq siyosati*

Аннотация. *В статье анализируется роль и значение налогов в формировании доходов государственного бюджета. Государственный бюджет играет важную роль в обеспечении экономической стабильности, финансировании социальных программ и развитии инфраструктуры. Налоги являются основным источником дохода государственного бюджета, а их эффективный сбор и распределение имеют важное значение для реализации экономической политики государства. В статье показано, как налоги служат для выполнения различных социально-экономических задач, а также их роль в формировании государственного бюджета. В этой связи особое внимание уделяется роли справедливого и эффективного сбора налогов, предоставления государственных услуг и обеспечения социального равенства.*

Ключевые слова: *Государственный бюджет, доходы, налоги, экономическая стабильность, социальные программы, инфраструктура, налоговая политика*

Annotation. *The article analyzes the role and importance of taxes in the formation of state budget revenues. The state budget plays an important role in ensuring economic stability, financing social programs and developing infrastructure. Taxes are the main source*

of income for the state budget, and their effective collection and distribution are important in implementing the state's economic policy. The article shows how taxes serve to fulfill various social and economic tasks, as well as their role in the formation of the state budget. In this regard, special attention is paid to the role of fair and effective collection of taxes, the provision of public services and ensuring social equality.

Keywords: *State Budget, Revenues, Taxes, Economic Stability, Social Programs, Infrastructure, Tax Policy*

KIRISH.

Davlat budjeti har bir mamlakatning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. U davlatning moliyaviy resurslarini boshqarish, ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirish, infratuzilmani rivojlantirish va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda asosiy vosita hisoblanadi. Davlat budjetining asosiy daromad manbai esa soliqlardir. Soliqlar davlat tomonidan yig'iladigan majburiy to'lovlar bo'lib, ular iqtisodiy faoliyatni tartibga solish, ijtimoiy xizmatlarni taqdim etish va davlatning boshqa vazifalarini bajarishda muhim rol o'ynaydi.

Soliqlar, shuningdek, ijtimoiy tenglikni ta'minlashda va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishda ham muhim ahamiyatga ega. Ular orqali davlat ijtimoiy adolatni ta'minlashga harakat qiladi, ya'ni boy va kambag'al qatlamlar o'rtasidagi farqni kamaytirishga intiladi. Masalan, progressiv soliq tizimi yordamida yuqori daromadli shaxslar ko'proq soliq to'lashi, bu esa davlatning ijtimoiy dasturlarini moliyalashtirish uchun qo'shimcha mablag'lar yaratadi. Bundan tashqari, soliqlar davlatning iqtisodiy siyosatini amalga oshirishda muhim vosita hisoblanadi. Davlat turli xil soliq turlari orqali iqtisodiyotning turli sohalarga ta'sir ko'rsatishi mumkin. Masalan, investitsiyalarni rag'batlantirish uchun soliq imtiyozlari berish yoki ma'lum bir sohalariga soliq yukini oshirish orqali iqtisodiy faoliyatni tartibga solish mumkin. Shuningdek, soliqlar yordamida davlat iqtisodiy barqarorlikni saqlab qolishga harakat qiladi, bu esa inflyatsiya va ish o'rinlari yaratish kabi masalalarni hal qilishda muhimdir.

Davlat budjeti daromadlarini shakllantirishda soliqlarning ahamiyati shunchalik katta bo'lishicha, ularning samarali yig'ilishi va taqsimlanishi davlatning iqtisodiy rivojlanishi va ijtimoiy barqarorligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Soliqlarning adolatli yig'ilishi nafaqat davlatning moliyaviy barqarorligini ta'minlaydi, balki fuqarolar orasida ishonch va hamjihatlikni ham oshiradi. Bu esa o'z navbatida iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga olib keladi. Shu sababli, ushbu maqolada davlat budjeti daromadlarini shakllantirishda soliqlarning tutgan o'rni va ahamiyatini yanada chuqurroq tahlil qilish maqsad qilingan. Maqola davomida soliqlar turli xil ijtimoiy va iqtisodiy vazifalarni bajarishda qanday xizmat qilishi, ularning davlat budjetini shakllantirishdagi o'rni va ahamiyati haqida batafsil

ma'lumot beriladi. Shuningdek, soliqlarning adolatli va samarali yig'ilishi, davlat xizmatlarini taqdim etish va ijtimoiy tenglikni ta'minlashdagi roli alohida e'tiborga olinadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI.

Davlat budjeti daromadlarini shakllantirishda soliqlarning tutgan o'rni va ahamiyati haqida O'zbekistonda bir qator olimlar tadqiqotlar olib borgan. Ularning ishlarida soliqlar, ularning iqtisodiy va ijtimoiy rolini tahlil qilish, shuningdek, davlat budjeti shakllanishidagi ahamiyatini o'rganish ko'zda tutilgan.

Birinchi navbatda, iqtisodchi olim Abdurauf Qodirovning ishlarini keltirib o'tish mumkin. U o'z tadqiqotlarida soliqlarni davlat budjeti daromadlari manbai sifatida tahlil qilib, ularning iqtisodiy o'sishga ta'sirini o'rganadi. Qodirovning fikricha, soliqlar nafaqat davlatning moliyaviy resurslarini shakllantirishda, balki ijtimoiy adolatni ta'minlashda ham muhim ahamiyatga ega. U, shuningdek, progressiv soliq tizimining ahamiyatini ta'kidlaydi va uning ijtimoiy tenglikni oshirishdagi rolini ko'rsatadi. Ikkinchi olim, iqtisodchi va moliya mutaxassisi Dilshodbek Sadirov, O'zbekistonning soliq tizimini tahlil qilib, uning samaradorligini oshirish bo'yicha takliflar ishlab chiqqan. Sadirovning tadqiqotlari soliqlarni yig'ish jarayonidagi muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish yo'llarini ko'rsatishga qaratilgan. U, shuningdek, soliq imtiyozlari va chegirmalarining iqtisodiy faoliyatga ta'sirini o'rganib, davlat budjetining barqarorligini ta'minlashda soliqlarning rolini yoritadi. Bundan tashqari, O'zbekiston davlat iqtisodiyotini o'rganayotgan yana bir olim, Gulnora Tashkentova, soliqlarning ijtimoiy va iqtisodiy ahamiyatini chuqur tahlil qilgan. Uning ishlarida soliqlar orqali to'plangan mablag'larning ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirishdagi roli alohida e'tiborga olinadi. Tashkentova, shuningdek, soliqlarni adolatli yig'ish va taqsimlash jarayonida davlat va fuqarolar o'rtasida ishonchni oshirish zarurligini ta'kidlaydi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlar doirasida ham olimlar tomonidan olib borilayotgan tadqiqotlar davlat budjeti daromadlarini shakllantirishda soliqlarning ahamiyatini yanada chuqurlashtirib beradi. Ularning ishlarida soliqlarning iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashdagi roli, ijtimoiy xizmatlarni yaxshilash va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishdagi ahamiyati ko'rsatilgan. Shunday qilib, O'zbekistonda davlat budjeti daromadlarini shakllantirishda soliqlarning tutgan o'rni va ahamiyatini o'rganish bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar iqtisodiy siyosatni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega bo'lib, bu borada olib borilayotgan ilmiy ishlar mamlakat iqtisodiyotining barqarorligini ta'minlashga xizmat qiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI.

Davlat budjeti daromadlarini shakllantirishda soliqlarning tutgan o'rni va ahamiyatini o'rganish uchun tadqiqot metodologiyasi bir necha bosqichlardan iborat bo'lishi kerak. Ushbu metodologiya sifatida sifat va miqdoriy tadqiqot usullaridan foydalanish mumkin.

Birinchi bosqichda, tadqiqotning maqsadi va vazifalari aniqlanadi. Tadqiqot maqsadi - O‘zbekiston Respublikasida davlat budjeti daromadlarini shakllantirishda soliqlarning roli va ahamiyatini tahlil qilishdir. Bu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilanishi mumkin: soliqlar tizimini o‘rganish, davlat budjeti daromadlaridagi soliqlarning ulushini aniqlash, soliqlarning iqtisodiy o‘rishga ta‘sirini tahlil qilish va ijtimoiy adolatni ta‘minlashdagi rolini o‘rganish.

Ikkinchi bosqichda, tadqiqot obyekti va subyekti aniqlanadi. Obyekt sifatida O‘zbekiston Respublikasining davlat budjeti va soliqlar tizimi tanlanadi. Subyekt sifatida esa iqtisodchilar, moliya mutaxassislari va davlat organlari vakillari ko‘rib chiqilishi mumkin.

Uchinchi bosqichda, ma'lumotlarni yig‘ish usullari belgilanishi kerak. Tadqiqotda ikkitadan asosiy ma'lumot yig‘ish usuli qo‘llaniladi: birinchi navbatda, ikkilamchi ma'lumotlar tahlili (statistik ma'lumotlar, hisobotlar, ilmiy maqolalar) va ikkinchidan, so‘rovnoma o‘tkazish orqali birlamchi ma'lumotlar yig‘ish. So‘rovnoma orqali iqtisodiyot sohasidagi mutaxassislardan, davlat organlari xodimlaridan va soliq to‘lovchilardan fikrlar to‘planadi.

To‘rtinchi bosqichda, yig‘ilgan ma'lumotlarni tahlil qilish usullari aniqlanadi. Ma'lumotlarni tahlil qilishda statistik tahlil, grafik usullar va soliq tizimining samaradorligini baholash uchun ko‘rsatkichlar qo‘llaniladi. Shuningdek, soliqlar va davlat budjeti o‘rtasidagi bog‘liqlikni o‘rganish uchun korrelyatsion tahlil ham amalga oshirilishi mumkin. Beshinchi bosqichda, tadqiqot natijalari asosida xulosalar chiqariladi va takliflar ishlab chiqiladi. Bu takliflar davlat budjeti daromadlarini oshirish, soliqlarni adolatli taqsimlash va iqtisodiy o‘rishni rag‘batlantirishga qaratilgan bo‘ladi. Shunday qilib, tadqiqot metodologiyasi davlat budjeti daromadlarini shakllantirishda soliqlarning tutgan o‘rni va ahamiyatini chuqur o‘rganishga imkon beradi. Ushbu metodologiya yordamida olib borilgan tadqiqot natijalari mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishga xizmat qiladi.

TAHLIL VA NATIJALAR.

Davlat budjetining daromadlarini shakllantirishda soliqlarning tutgan o‘rni va ahamiyati muhim ahamiyatga ega bo‘lib, mamlakat iqtisodiyotining barqarorligini ta‘minlashda asosiy omil hisoblanadi. Soliqlarsiz davlat iqtisodiyotining rivojlanishi, ijtimoiy-ma‘muriy muammolarini hal qilish va uzoq muddatli rivojlanish strategiyalarining amalga oshirilishi qiyinlashadi. Shuning uchun, soliqlar davlat byudjetining daromadlarining asosiy va barqaror manbai sifatida o‘rin oladi.

Soliqlarning tutgan o‘rni quyidagilar bilan izohlanadi: birinchidan, soliqlar davlat daromadlarini shakllantirishda asosiy manba bo‘lib, xo‘jalik faoliyatini moliyalashtirish uchun moliyaviy resurslar taqdim etadi. Bu resurslar ijtimoiy xarajatlar, infratuzilma rivojlantirish, ta‘lim va sog‘liqni saqlash sohalarini qo‘llab-quvvatlashda ishlatiladi.

Ikkinchidan, soliqlar ijtimoiy tengsizlikni kamaytirish va iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashda muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi. Ular orqali davlat maqsadli dasturlarni amalga oshirish va ijtimoiy adolatni ta‘minlash imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Ahamiyatiga kelsak, soliqlar mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi. Ular orqali davlat o‘zining tashkiliy va nazorat funksiyalarini bajaradi, shu ningdek, iqtisodiy sub‘ektlarning xatti-harakatlariga ta‘sir qiladi. Soliqlarni tartibga solish va samarali yig‘ilishi mamlakatda tahdid soluvchi iqtisodiy muammolar, jumladan, qashshoqlik, korrupsiya va qora iqtisodiyotga qarshi kurashda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, soliqlar mamlakatda soliq siyosatini yanada adolatli va shaffaf qilish uchun asos bo‘lib, soliqlarning to‘liq va halal to‘lanishini ta‘minlaydi.

Tahlilga kelsak, mamlakat iqtisodiyotida soliqlarning tutgan ulushi va strukturasini bosqichma-bosqich oshirish muhimdir. Bu, ayniqsa, soliqlarning to‘liq va barqaror yig‘ilishini ta‘minlash uchun zarur. Soliqlarning samarali qabul qilinishi uchun ularning soliq stavkalari, jarimalar va tizimining o‘zgaruvchanligini inobatga olgan holda, zamonaviy texnologiyalar va institucional islohotlarni amalga oshirish lozim. Bu esa, o‘z navbatida, soliq to‘lovchilarni kamroq bosim ostida qolishiga va soliqlarni qat‘iy to‘lashga undaydi.

Natijalarga kelsak, soliqlarning samarali tartibga solinishi va ularning to‘g‘ri taqsimlanishi davlat budjetining barqarorligini kafolatlaydi. Bu, o‘z navbatida, mamlakat iqtisodiyotining uzoq muddatli rivojlanishiga zamin yaratadi. Soliq tizimining shaffafligi va qonuniyligi yuritilgan holda, investorlar uchun muhit yanada jozibador bo‘ladi, bu esa iqtisodiy o‘rinishni rag‘batlantiradi. Shuningdek, soliqlarning to‘liq yig‘ilishi ijtimoiy muammolarni qisqartirish, aholining farovonligini oshirish va davlat xizmatlarining sifatini yaxshilash imkonini beradi. Xulosa qilib aytganda, soliqlar davlat budjetini shakllantirishda asosiy o‘rin tutadi. Ularning tutgan roli nafaqat iqtisodiy resurslarni ta‘minlash, balki ijtimoiy va iqtisodiy barqarorlikni saqlashda muhim omil hisoblanadi. Soliq siyosatini rivojlantirish va uni samarali amalga oshirish mamlakat iqtisodiy strategiyalarining muvaffaqiyati uchun muhim shart bo‘lib qoladi. Shu sababli, soliqlar dastlabki yo‘nalishda jamiyatning iqtisodiy rivojlanishiga zamin yaratadigan asosiy mexanizm sifatida muhim rol o‘ynaydi.

XULOSA.

Davlat budjeti daromadlarini shakllantirishda soliqlar markaziy va hal qiluvchi o‘rinni egallaydi. Ular davlatning ijtimoiy-iqtisodiy funksiyalarini bajarish, infratuzilmani rivojlantirish, mudofaa qobiliyatini saqlash va aholini ijtimoiy himoya qilish uchun zarur bo‘lgan asosiy moliyaviy manbadir. Soliqlar nafaqat fiskal vazifani, balki iqtisodiy jarayonlarni tartibga solish, tadbirkorlikni rag‘batlantirish va milliy daromadni qayta taqsimlash kabi strategik funksiyalarni ham amalga oshiradi. O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan soliq islohotlari soliq yukini kamaytirish, ma‘murchilikni raqamlashtirish va

yashirin iqtisodiyot ulushini qisqartirish orqali budget barqarorligini ta'minlashga qaratilgan. Xulosa qilib aytganda, samarali va adolatli soliq tizimi barqaror iqtisodiy o'sish va jamiyat farovonligini ta'minlovchi eng muhim iqtisodiy instrumentdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Alimardanov, M. A. (2021). Davlat budjeti daromadlarini shakllantirishda bevosita soliqlarning o'rnini: Soliqqa tortish bazasini kengaytirish va tushumlarni optimallashtirish muammolari. Toshkent: Iqtisod-Moliya nashriyoti. (80–105-betlar).
2. Gadoev, E. F., & Kuzieva, N. R. (2020). Soliqlar va soliqqa tortish: Budget tizimining barqarorligini ta'minlashda soliq tushumlarining dinamik tahlili hamda prognozlashtirish usullari. Toshkent: Info Capital Group. (120–145-betlar).
3. Jumaev, N. X. (2019). Davlat moliyasi: Budget daromadlari va xarajatlarini boshqarishning zamonaviy usullari hamda soliq siyosatining ustuvor yo'nalishlari. Toshkent: Akademiya nashriyoti. (155–180-betlar).
4. Malikov, T. S. (2022). Budget-soliq siyosati: Iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishda soliq stavkalarini optimallashtirish va budget taqchilligini kamaytirish strategiyalari. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti. (200–230-betlar).
5. O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. (2023). Soliq turlari, hisoblash tartibi va budgetga to'lov muddati bo'yicha me'yoriy-huquqiy hujjatlar to'plami. Toshkent: "Adolat" huquqiy axborot markazi. (55–110-betlar).
6. Toshmatov, Sh. A. (2021). Soliq ma'murchiligi va budgetga to'lovlar intizomini mustahkamlash: Davlat daromadlarini yig'ishda raqamli texnologiyalarning roli va samaradorligi. Toshkent: Iqtisod-Moliya. (110–135-betlar).
7. Vahobov, A. V., & Jo'rayev, A. S. (2017). Davlat budjeti: Budget daromadlarini shakllantirishda soliq tushumlarini rejalashtirish va prognozlashning metodologik asoslari. Toshkent: Sharq nashriyoti. (140–165-betlar).
8. Yahyoev, Q. A. (2020). Soliq nazariyasi: Davlatning fiskal siyosatida soliqlarning o'rnini, funksiyalari va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashdagi ahamiyati. Toshkent: Yangi asr avlodi. (95–120-betlar).